

C4 REPORTAGE

Birger Hjelms familj splittrades av socialtjänsten och myndigheterna. Barnen skiljdes tidigt åt på lösa grunder. I vuxen ålder har Birger försökt förstå mekanismerna bakom tvångsomhändertagandet.

Någon upprättelse i efterhand har han däremot inte fått. Ingen vill ta på sig något personligt ansvar.

Socialtjänsten splittrade

15 maj 1972 står fem personer utanför ensamstående mamman Kerstin Hjelm dörr i Växjö och ringer på. Det rör sig om en socialtjänsteman, en socialinspektör, två poliser och en barnpsykiater. Deras uppdrag är att tvångsomhänderta Kerstins tioårige son Birger.

Kerstin öppnar inte eftersom hon misstänker vad som är på gång. I stället ringer hon till grannen där Birger finns och försöker varna honom. Med hjälp av en vaktmästare tar sig de fem personerna in i lägenheten. De får nys om att pojken finns hos grannen och ber att få komma in där. Grannen öppnar och de söker upp Birger som sitter och leker med legobitar.

När Birger förstår att de tänker ta honom därifrån flyr han förskrämd in i en klädkammare. Mamman kommer till undsättning och försöker skydda sin son. Men poliserna är snabba att gripa Kerstin och barnpsykiatern sliter ut pojken och övermannar honom tillsammans med socialinspektören. Han bärs ut från lägenheten i allas åsyn och förs med våld till barnpsyki i Växjö för observation.

– Den här dagen har etsat sig fast hos mig, säger Birger Hjelm, 37 år senare.

Socialtjänsten ansåg mamman otillräcklig och som en dålig uppfostrare. Birger hade redan förlorat sina två andra syskon och de fanns placerade på fosterhem. Den sociala myndigheten menade att Kerstin inte hade förmåga att ta om Birger. De var rädda att han inte skulle klara grundskolan och var oroliga att mamman knöt honom för hårt till sig.

Birger lästes in på barnpsyki i Växjö och "observerades" av läkare under en tid. De hittade inga fel på pojken och efter en tid fanns det inte någon grund att hålla honom avskild från mamman. Hans mamma försökte vid ett tillfälle att frita honom från den slutna avdelningen. En läkare skrev ett intyg och frihetsberövade även Kerstin. Nu lästes också hon in i psykiatri. Skälet sågs vara att

"hon indikerar farlighet för sig själv och andra" och "har ett grovt störande levnadssätt".

Men i efterhand visade det sig att allt var ett gigantiskt misstag. Mamman var helt frisk, hade inga missbruksproblem eller psykiska problem. I stället var hon en person med stort civilkurage som inte litade på myndigheterna och ifrågasatte auktoritära beslut. Slutsatsen var att omhändertagandet skedde på lösa grunder. Skvaller och rykesspridning i kombination med att hans mamma blev beroende av socialbidrag ledde till dessa myndighetsbeslut.

Birger Hjelm har skrivit en bok om sina traumatiska barndomsupplevelser. Det är en dokumentäroman med titeln *Den underdåniga lydnaden*. När man läser boken går tankarna till filmen *Gökboet* som handlar om hur en obstinat man tas in till den slutna psykiatri och inte har möjlighet att lämna anstalten.

Den underdåniga lydnaden handlar om det svenska välfärdssamhället under 1960- och 70-talet och vilka konsekvenser den sociala ingenjörskonsten kan få för enskilda individer som vågar trotsa systemet.

En granskning av utredningsmaterialet gjordes på senare år av en expert på området, docent Bo Edvardsson, som helt har dömt ut socialtjänstens utredning i Växjö. Bo Edvardsson anser att utredningsmaterialet borde användas som ett avskräckande exempel inom socionomutbildningen och bli obligatorisk läsning för blivande socialsekreterare.

"Boken visar hur socialförvaltning- och barnpsykiatri stjälpes en familj när de arbetar utifrån idén att de hjälper familjen", skriver Bo Edvardsson.

Journalisten Göran Skytte gjorde sitt examensarbete vid journalhögskolan om fallet och fann mängder med brister och anmärkningar i myndigheternas utredningsmaterial.

Mamman och Birger återför- enades efter tvångsomhändertag-

”

Det är naivt att tro att staten är god. Här finns ingen inneboende godhet, i bästa fall är den neutral. Man ska inte tro något annat.

Birger Hjelm

andet och de lämnade kommunen och flyttade till Alvesta. Det blev ingen fosterhemsplacering av Birger. Men fortfarande kunde inte socialtjänsten släppa misstankarna och i Alvesta anlätades en kontaktperson som i smyg spionerade på pojken och frågade ut honom om hur han hade det hos sin mamma. Mannen dök oväntat upp när Birger väntade på bussen och ställde frågor. Utredningen fortsatte på ett närmast Kafkaartat sätt. En skolpsykolog och skolkurator kopplades in utan mammas vetskap.

– **Mamma var lite annorlunda**, men hon var skärpt, hade extremt hög moral och tog strid mot det som hon ansåg vara fel. Detta tolererades inte av tjänstemän vid myndigheterna. Hon var också i beroendeställning eftersom hon hade dålig ekonomi.

Birger Hjelm klarade sin grundskola utan problem, han gick ut gymnasiet och fortsatte med akademiska studier. Han har en bakgrund som konsult, egenföretagare och han är i dag i gång med forskarstudier vid SLU i Uppsala. Han har familj och två söner.

– Tvärtemot vad socialtjänsten trodde gick det bra för mig. Min mamma har nog gett mig en extra bra uppfostran, inte materiellt men på ett annat plan. Jag stod henne väldigt nära.

Kerstin var dock ensam, hade ett svagt socialt nätverk, dålig ekonomi och det tisslades och tasslades i socialtjänstens korridor när hon sökte socialhjälp när pengarna inte räckte. En vårdnadsutredning gjordes och Kerstin fick många negativa omdömen som lades henne till last. Psykiatri kopplades in och en överläkare slog fast att mamman "har visat en närmast paranoisk inställning gentemot olika myndigheter". Hon har dessutom "överklagat samtliga beslut enligt barnavårdslagen som gått henne emot".

– Överläkaren ville på de dessa premisser att min mamma skulle placeras på anstalt och avskiljas från sitt barn, säger Birger.

Forum för Levande historia har

beställt hans bok och den finns också hos regeringen och Socialstyrelsen. Den kommer att användas i den pågående statliga värdsutredningen. Birger Hjelm ska intervjuas i denna utredning om sina erfarenheter.

– Tidsandan förklarar en del, men inte allt. Vi hade en stark offentlig sektor som ville gripa djupt in i den privata sfären. Här fanns ett arv efter Myrdal och myndigheterna var extremt politiserade. Man var färdig att träda in i välfärdssamhället.

Birger Hjelm visar hur omöjligt det är att få en upprättelse och ställa någon till svars för det som har skett. Ingen vill ta något personligt ansvar. De centrala personer som nämns i boken, som socialtjänstemän, psykiater, socialnämndspolitiker, med flera, har inte bett om ursäkt i efterhand.

Birger Hjelm stred under början av 2000-talet mot Växjö kommun och försökte få ut ett skadestånd för det lidande som hade skett. Några pengar fick han inte. I stället tvingades han lägga ut 50 000 kronor i civilrättsliga kostnader.

– Jag hade aldrig tidigare bråkat med någon myndighet.

När hans mamma dog 1999 bestämde han sig för att begära ut alla handlingar i ärendet. Detta var lättare sagt än gjort. Kommunen ville inte lämna ut materialet och tjänstemän skyllde på att de var för gamla eller hade försvunnit. En del material ska ha brunnit upp.

Hans erfarenhet från barnvården har gjort att Birger Hjelm inte har någon överdriven tillit till staten och myndigheterna.

– Det är naivt att tro att staten är god. Här finns ingen inneboende godhet, i bästa fall är den neutral. Man ska inte tro något annat.

– Min mamma sade att jag måste lära mig med att leva med det som har hänt, men inte glömma det. Det gäller att vara stark, tro på sig själv och utveckla ett fritt, kritiskt tänkande. Det har jag burit med mig hela livet.

JAN BÄRTÅS

Birger Hjelm's familj

PÅ PRÄNT

Birger Hjelm har skrivit *Den underdåniga lydnaden*, en bok om sina traumatiska barndomsupplevelser.

FOTO: LINA ALRIKSSON